

Wateren.

NB!

De potlood-aantekeningen
naast de tekst zijn vrijwel
zeer van de heer Pluin
uit Baarn, die ook veel
over de historie van Soest
heeft geschreven.

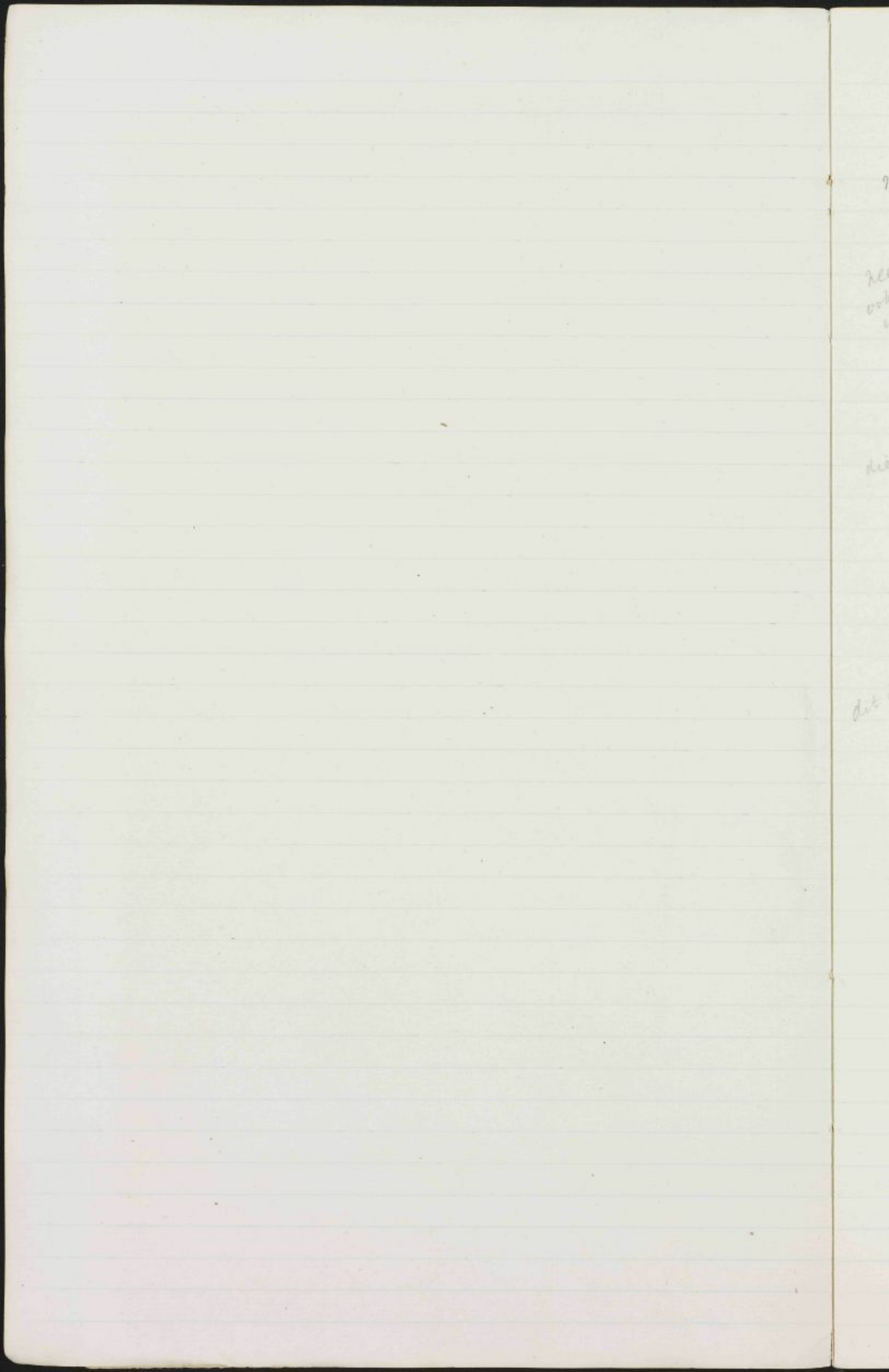
S

Wateren.

De Eem.

Het Oude Grachtje.

De (Male?) Wetring.

In de samenstelling van den bodem van ons vaderland, onderscheiden de Geologen drie soorten van gronden, te weten, de tertiaire, de diluviale, en de alluviale gronden. Van de tertiaire grond, vorming vindt men slechts enkele sporen in het oostelijk deel van Overijssel en Gelderland, alsmede in het zuidelijk deel van Limburg. Van de diluviale vorming vindt men de bewijzen vooral in het midden, het oosten, en het zuiden van Nederland; dat zijn de zandgronden, de met heuvels bedekte of meer vlakke heiden, eens, volgens sommigen, met boschen bedekt, waarvan ik overal nooit eenig spoor heb gezien. Het alluvium echter beslaat een kleine helft der oppervlakte; het ligt overal op eenen grondslag van diluvium, doch versjelt op verschillende punten zeer in dikte af; nabij Gorinchem heeft men een dikte van ongeveer 100 el gevonden, en in Noordholland slechts de helft.

Deze jongste geologische formatie is tamelijk duidelijk te onderscheiden, in: a. boengrond, door de landbouwkundige bearbeiding belangrijk gewijzigd, eigenlijk uit zoogenoemde steiger aarde bestaande; b. hooge en lage venen, ontstaan uit planten, struiken, en boomen, die onder water stieken; c. zeebezingen, door den invloed van winden en getijden, of uit door de groote rivieren afgevoerde stoffen, ontstaan, waartoe ook de zandbanken, de zeeduinen, en de zandverstuivingen midden in het land, behooren; d. de rivierbezingen, waar de getijden geen invloed op uitoefenden, de beekbezingen of groengronden, meestal zandiger dan de groote stroomen.

Deze lange inleiding zal, wat nu gaat volgen, en meer onmiddellijk op Soest betrekking heeft, duidelijker maken. Diluvium en alluvium ontmoeten elkander hier. In den ijstijd hebben de waterstromen van de Noordzee, op dit punt, als het ware gestreden, tegen de waterstromen die van den Rijn kwamen; beiden brachten, met de gletschers, steenbrokken

met juist

heen!
ook primair
en secundair

diep in den
grond

dit is overal

o neen!

Sta
dem
II.
1820
10

La
Topog
Bl

1821
10
di
ce
m
ge
w

mede; uit Scandinavië, ja, maar ook van de bergen langs den Rijn, uit België, en Noord-Frankrijk. De grootere en kleinere Steenbrokken, die nu nog overleedig op dit terrein gevonden worden, berijzen dat de gletschers hier, als van beide kanten, elkan- der ontmoet hebben, en hunnen steenlast hebben laten zinken; zelfs eene soort van moraine is hier en daar niet te miskennen. Over deze gezonkene steenbrokken hebben de waterstroomen, in voorhis- torische tijden, leem en zand opgehoopt, en zoo ont- stond die rij heuvels, welke reeds in Gooyland en dem van Nederl. Eemland, noordelijk van de Hooze- Tuurske aan- rangt, en over Soest, en de Soester- en Amersfoortsche bergen, in zuid-oostelijke richting, voortloopt, over Maarn, Dathuizerberg, Leersum, Elst, Rhemmer- den, en Rhenen, tot de Grebbe toe.

Staring, De Dystond
II. 46.

verouderd!
zie nu Baren

Kaart van het
Topogr. Bureau.
Blad 32.

Utr. Volksalw.
1046. 130, 139.

dit is
een
mythificatie
zie nu art.
in Baarn die
Ct

Die heuvels zijn zeer ongelijk van hoogte: de Lan- zarusberg is 20 M. hoog; de Enghenberg 10 M.; de Lan- ge Quinen 10 M.; Soesterberg 6 M.; de Vakken 4 M.; het Kamp 23 M.; en de Gulzeberg, bij Amersfoort, 49 M.. De kern van al deze heuvels bestaat vermoedelijk uit grootere en kleinere Steenbrokken, waanover de bloedgolven, in den loop der eeuwen, zand en grind hebben uitgestort. In het einde der 9de eeuw heeft Broeder Hamakerus in het groote woud Furs, (Tuur- sche), reeds, wat hij noemt, "het groot steenen altaar" gezien, dat daar thans nog, in het midden van het dorp, te aanschouwen is. Eren zulke groote steen- klompen heb ik zien liggen in het Soesterveen, waar, van er toe late door den eigenaar van "De Paltz" zijn weggevoerd, en geplaatst aan weerszijden van den ingang der oprijlaan naar het Huis: die den straat, zig van Soest naar Soesterberg volgt, gaat er langs. De beruchte Amersfoortsche kei, van Everard Myster, is mede uit den berg, nabij die stad, afkomstig. En onder de heuvels van Soesterberg is er een, waarvan een bejaard landbouwer van Soest mij eens zeide, dat er een gat in gegaaen was, waar de Soester kerk wel in staan kon, alleen door er keien uit te halen voor de zeeveringen te Spakenburg, en aan den mond

Groo
bock

van de Eem; ik heb mij later overtuigd dat die man niet had overtuigd. Ook werden in Soest, even als in Drenthe, keien gebruikt als fundament van woningen. Tusschen 1060 en 1070 is daar een zeer oud huis afgebroken, gelegen in het Kort-Eind, het derde huis van den Amersfoortschen straatweg; het is nu een kampje weiland. Oorspronkelijk is het boerenwoning geweest, maar was toen eigendom der Diaconie, die het in drie woningen voor armen had verdeeld. Bij het afbreken bleek, dat de buitenmuren rondom stonden op groote, min of meer platte, keisteenen, waar van de grootsten naar het daar tegenover liggende „Koo“, „de Haantje“ zijn verhuisd. Er is een tijd geweest dat dat keien en kiezelsteenen gearen uit die bergen, om

Groot Utr. Plaatje met wagens en karren naar de Holm te brengen, boek. I. 659.

en aan schippers te verkoopen, zoo druk liep, dat de Staten der Provincie het, bij een Ordonnantie van 22 Mei 1604, verboden; en dat het op 14 Maart 1617, en 22 Jan. en 14 Febr. 1634, nog noodig was dat verbod te vernieuwen.

En van al de wateren, die in den grijzen nor, tijd dezen bodem bedekten, dien door de kracht van rinden en golven uitgroeven of opgezogen naar mil, leken, is thans niets meer over, dan de beken in de Geldersche Vallei, en, van Amersfoort af, de rivier de Eem; het luvé krachtje; en waarschijnlijk ook het wateringetje, dat, uit het Deem, langs Engken daal, De Bunt, en den Swarterweg, nabij den Krommer, door de weilanden en de Malesluis, in de Eem uitmondt. Wij gaan nu die drie laatste waterloopers afzonderlijk beschouwen.

De Eem.

De rivier de Eem maakt over eene lengte van ruim twee uren gaans, de grenscheiding uit tusschen Soest, en de oostelyk van haar gelegene Gemeenten Baarn en Hooiland; zij verdient daar, om het eerst besproken te worden.

Men zegt van deze rivier, dat ze ouder is dan de Zuiderzee, en men zegt dat met het volste recht. Zij wordt reeds genoemd in den Gifbrief van Karel de

Hed
Epis
pag

n. B.
schrij
79

Alp
Per
ta g
VI.

Heda, *Historia Groote*, d.d. 7 Juni 777, waartij hij aan de Kerk
Episcoporum Ultram St. Maarten te Utrecht, eenige landerijen
pag. 41.

en boschen schenkt, geligen „in villam dictam
„Lisidunum, in pago qui vocatur Flehite, super
„alveum Itemi”; wat Gerard van Loon, in zijne
Aloude Hollandsche Historie, vertaalt: „in het
„landschap Lisiduna, in het gewest Flehite, op
„den stroom Itemi”, welke goederen verder worden
opgenoemd, en gezegd gelegen te zijn, „de ambabus
„partibus Itemi”, dat is „aan weerszijden van de
r. Bommel, Be. „Eem”. Van de Zuiderzee echter wordt vermeld, dat
schrijv. r. Amersf. ze eerst na de elfde eeuw tot een binnenzee is
795, 796. gevormd; ja, volgens anderen, dat men tot in 1250
of 1255 nog, „met een rachter of dalye, dat is, met
„eenen pols, of eenen plank, van Enkhuysen naar Haroren
„konde gaan.”

Men moet zich echter de Eem in 777 niet denken,
als de reeds kalme tusschen twee dijken voortloopende
rivier, zooals ze nu zeker reeds sedert vier of vijf eeu-
ren is; integendeel, ze zal toen nog wel, alleen bij zeer
lagen waterstand, iets geleken hebben op wat wij nu
kennen; maar bij hoogen waterstand, was wellicht
de gansche Geldersche Vallei nog wel rivier, en evenzo
onder Soest, Hoogland, Baarn, en Buschoten, alle
polders, die nu weide- en hooilanden zijn. De Eem
schijnt reeds begonnen te zijn nabij De Grebbe, waar
men heden nog een waterje vindt, dat de Kromme
Eem genaamd wordt, en dat zich vereenigt met de
Bischof - Davids Grift, en zoo over Veeningen en
Woudenberg, door de Lunterse - en Heiligenberger-
beken, in verband komt met Amersfoort en de Eem.

Alpertus; bij Ten minste, in 998 was de keizer Hohorst, (De
Pertz, *Monumen. Heilige Berg*), nog gelegen tusschen eenen drabbigen
ta *Germaniae*. stroom, en een onafzienbaren poel, en kon niet dan
VI. 707. met een vaartuig worden bereikt. De Bekenden
zuider van Amersfoort, en de Eem ten noorden van
Amersfoort, zijn te beschouwen als de geulen, of kil-
len, die in den bodem zijn achtergebleven; van den
arbeid der wateren van den Rijn, die eens van de
Grebbe af, door de nu zoogenaaide Geldersche Vallei,

dit staat
thans rust

Stie
Gel
N.

Ma
Am
r. Be
r. A
931

Stie
Gel
166
Kern
77.
schr.

Geo
boch

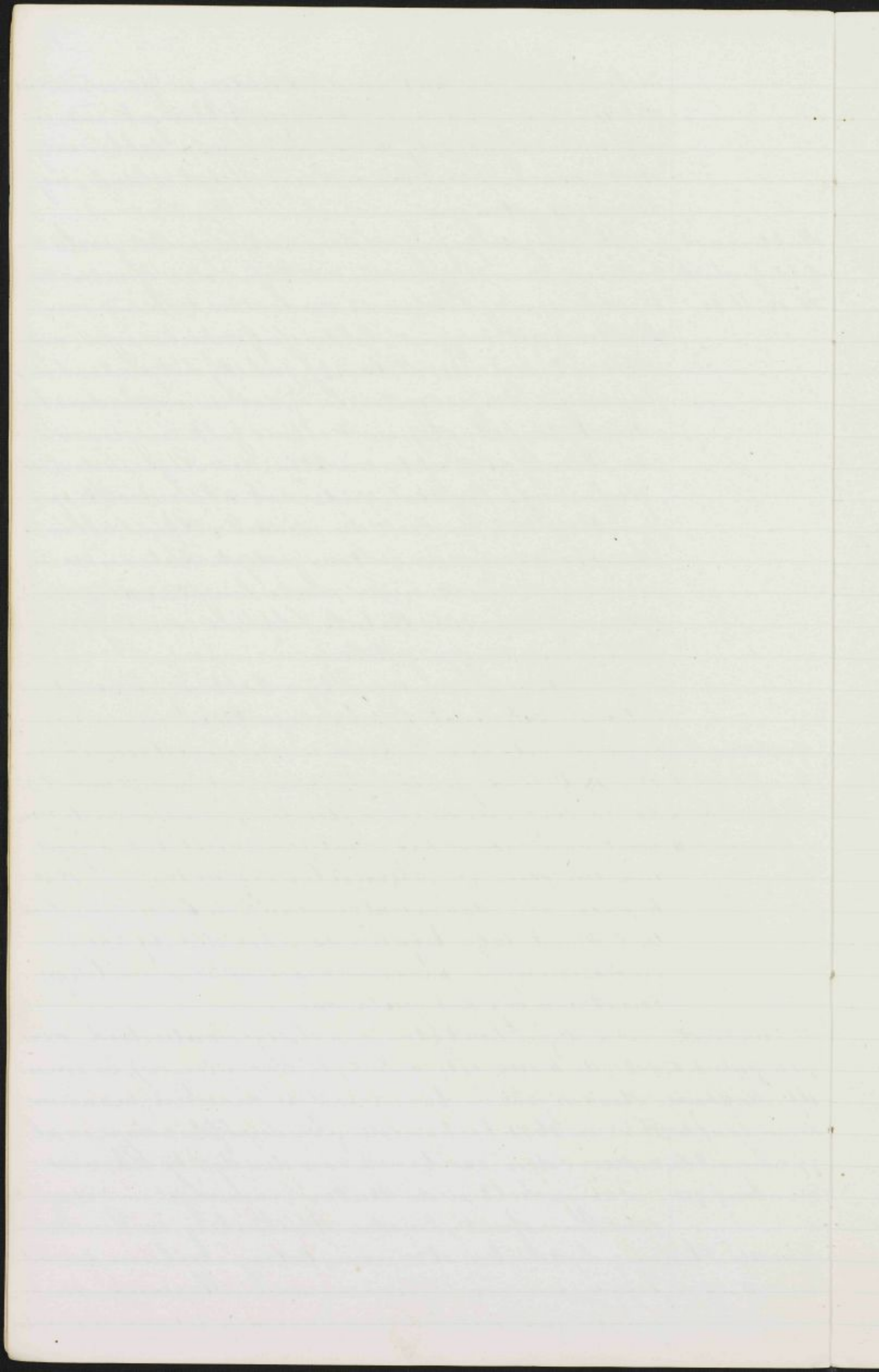
in Eemland, en wat nu de Luiderzee genoemd wordt, zich eenen weg naar de Noordzee hebben gebaan, en zich waarschijnlijk bij Schokland daarin hebben uitge-
stort, waar van dan Emmeloord, op dat eiland, nog heden zou getuigen.

Slichtenhorst,
Geld. Geschied.
N. 12. bl. 40.

Als vroegste poging van menschen, om het geweld der wateren, naar de zijde van den Rhijn, min of meer te breidelen, mag beschouwd worden wat Men van Slichtenhorst, in zijne „Geldersche Geschiedenisfen“, mededeelt: „Eenige doen daerby, (nl. bij het verhaal van „eenen geweldigen waterloed“), dat de inwoonders ten „dien tijde, (nl. 660), om 't elkens zulk een geraec en „in - breuk niet af te wachten, den Rhijn in de Leek „gingen af - leyden, ende dat alsoo doo't op „zwelken van de Leek de middel - Rhijn allense „kens is vermindert en toe - gestopt. Doch anderen „houden de Leek over, ende lang te roeren door „(Cnaeus) Domitius Corbulo veld heer van Keyser „Claudius te zyn gedolren.“

De wateren van den Rhijn hebben zich nochtans later nog vele malen, over dezen bodem, eenen weg naar zee gebaan. Bekend is eene overstroming in Amorsf. Script. 76. 1322, IX Calend. Junii, (op 9 juli, zegt van Bemmelen). v. Bemmelen, Besch. Ook in 1477 was er een waterloed, „zoals men te roeren v. Amersfoort. II. „nooit aanschouwd had“. Hetzelfde wordt ook gezegd 931, 935. van den roed op Allerzielen dag, in 1532. In 1540 braken alle dijken in Eemland en Gelderland door. Op 5 Maart 1595 bezweek de Rhijn dijk, bij Rhenen en Wageningen, waarvan wederom eene geweldige overstroming het gevolg was.

Slichtenhorst, Na dezen laatsten geweldigen waterloed, werd Geld. Geschied. I. wel „de kaay ofte dam, (bij Wageningen), in eenen 166. Matthaeus, „steemigen en breedten dijk“ veranderd, maar in 1643 en 1651 herhaalde zich dezelfde ramp, en al 77. v. Bemmelen. De, wederom door doorbraak van den dijk bij Rhenen. schr. v. Amersf. 951. Daarop hebben de Staten, ingevolge een verzoek van Amersfoort, Leusden, Houdenberg, en Renswoude, Groot Wtr. Plac. op 7 September 1632, een „Octroy“ verleend, tot het boek, II. 172, enz. leggen van eenen zoogenaaenden „Slapendijk“, die be-
ginnen zou „ontrent den Dwarsweg, tot aan de Grooten

„Haar van Kersmoude, en voorts van Holfshaar langs
„Veltjensgraaf tot aan de Kersmoudersteeg, en
„soo veel verder, als sulks noodig, en raadzaam
„sal worden bevonden, met een sluys in de Joffe.
„Wyck daartoe gerequireert." En bij „Placaat" van
9 Februari 1653, bepaalden de Gedeputeerde Staten
’s Lands van Utrecht, welke „Schouten en Sluys,
„luyden" op den Slaperdijk moesten verschijnen, -
want dezelfden moesten ook op denzelfden dag, bij
„Placaat" het doorsteken of beschadigen van den
Slaperdijk verbieden. Zoodat ook deze waterkeering
alreeden hare zorgen medebracht. Op 20 December
van hetzelfde jaar, maakten zij een „Orde en
„Reglement" op, dat, op 1 April 1707, een „Appoin-
„tement" noodig had, tot „elucidatie" van art. 11;
tenzij eindelijk de Gedeputeerde Staten, op 23
Februari 1714, een „Resolutie" uitvaardigden,
behelzende twee Instructies, nl. eene voor den Op-
zichter van het Peil te Woudenberg, en eene voor
den Schutmeester aan „De Roode Aaen".

Op 22 Februari 1711 brak echter de verzwaaide
Rhyndijk op nieuw door, en op 11 Januari 1714
sloten de Staten van Utrecht en Gelderland een
„Conventie", over het toemaken en verzwaaen van
den dijk tusschen Wageningen en De Grebbe, en
het maken van een waterlozing door den Slaper-
dijk naar Amersfoort, en door de Eem naar de
Zuiderzee; alles te maken „simul et semel et
„pari passu". De landerijen boren den Slaperdijk
gouden dan jaarlijks aan den Kameraar van de
Eem voor Eemgeld betalen, een stuiver per Morgen.

Dat die verzwaaide, en nogmaals verzwaaide,
dijk, toch het Rhywater niet voor altijd van
Eemland keeren zou, is op 5 Maart 1655 gebleken.
Des namiddags, te 4 uren ongeveer, brak hij op nieuw
door tusschen Rhenen en Wageningen, de Duitse
Rhy en de Geldersche Vissel liepen over; niet
alleen de Neder- Betuwe, Fielenwaard, Raas en Waal,
Bommelerwaard, maar ook de zogenaamde Geldersche
Vallei, werd over stroomd, zoodat aan weerszijden van

Syd
eng.
105

Syd
eng.
105

Slic.

de Grebbe - linie alles blank stond, en Teemendaal, Renswoude, Scherpenzeel, Houdenberg, en Loosdrecht, roov een groot deel overstromd werden. Zelfs in Amersfoort stond het water op sommige straten, en in een aantal huizen, en evenzo was het op de lagere gronden van Soest, Baarn, en Eemnes. En het bleef alzoo totdat de Rhyndijk weder gedicht was. In Soest was een groot eind van den Looartweg overstromd; de boerderij „Het Klooster“, in de Kerk-kebuurt, stond bijna in het water; en meer naar Soestdijk kwam het tot aan den Brinkweg; ja, bij De Schans liep het er over; de beide Melmen waren eilandjes, niet dan met schuitjes te bereiken; en eerst na vele weken was die waterplas weder weggerloed.

Gezien hebbende met welke wapenen, en met welken uitslag, de bewoners van deze gewesten, naar de zuidzijde van ons vaderland, aan het geweld van wind en golven, om het rustig bezit van akkers en weiden, weerstand boden, willen wij nu ook beproeven eenig begrip te krijgen, van hinnen strijd tegen de wateren die uit het noorden kwamen. Immers vooral van deze zijde dreigde voortdurend groot gevaar.

Tijdschr. v. Gesch.
eng. van Utrecht.
1053. 519.

Het is niet zeker dat de stormwind ende water,, vloed van 3 November 1170, die het zeewater met zulke een kracht naar binnen dreef, dat dijken en dammen bezweeken, ook Eemland heeft gedeeld, doch waar de golven met geweld sloegen tegen de muren van het hooggelegen Utrecht, zoodat in de grachten dier stad kabeljauw, en andere zeerisch, met de zegen gerangen werd, is het toch niet waarschijnlijk dat het geheel verschoond bleef. Maar de verschrikkelijke stormwind, die, in Mei van het jaar 1173, het zeewater met groote kracht land waarts injaeg, ten gevolge waar van het Sticht, dat reeds gedeeltelijk onder water stond door de overstromingen van den Rhyndende Maas, in eene volslagene zee herschapen werd, heeft toch zeker Soest niet gespaard. Er werd reeds aan eenen tweeden zondvloed gedacht, want eerst drie dagen later begon het water te zakken.

Tijdschr. v. Gesch.
eng. van Utrecht.
1053. 421.

Slichtenhorst,

Aan het eind van het jaar 1367 heeft de noodbeste,

Geld.

VII.

Groot

boek

lig t.

Geld. Geschied.
VII. 1415.

wind gewoed, met eene onstuimigheid dat de jongste dag scheen aangebroken. Forens, molens, kasteelen, sterke boomen, werden in eenen nacht omvergeworpen; het hollende zeewater sloopte alles waar het bijkwam, en bij Elburg en Harderwijk werd een groot deel van het vasteland weggespoeld. Het getal van de verongelukte schepen, ende schade daardoor veroorzaakt, was noch te tellen, noch te begrooten.

Geen wonder dat men, na zulke rampen, besloot om te beproeven wat menschen macht, ook naar de zijde van de zee, tegen het geweld van wind en golven zou vermogen. Bestond de Diemer-Leedijk reeds
Groot Utr. Aao. in 1307, in Eemland kwam, met hetzelfde doel, de
boek. II. 1, enz, Spakenburgsche en Bunschoten Leen- en Veldleedijk, ruim
leg tot 62. eene eeuw later, tot stand. Hij wordt vermeld in eenen:

1. Brief van Frederick van Blanckenheym aangaande den gemachten Spakenburgschen Leedijk, luidende als volgt: „ Frederick van Blanckenheym „ by der genade Goids Bischof te Utrecht, maken kon „ allen luden, ende bekennen mit desen onse opene „ brieven voor ons, ende voor onse nakoomelingen „ Bischoppen te Utrecht dat onse burgers van onse „ Stad van Amersfoort, die van der Eembrugge „ met hoeren Gerechte, die van Zeldert mit „ hoeren toebehoeren, boven en beneden des weges, die „ van de Staar en Duyst mit hoeren toebehoeren, „ die lantgenoten, die in desen rooigem. Gerechten „ gienft ende gelegen zyn, van onse beede en liefde „ wille, en niet van eenigerhande rechtswegen, „ tot desen tyd eenen dyk geslagen hebben voor „ die Lee tot Spakenburg, om noots wille ons „ lants; ende bekennen mede, voor ons ende voor „ onse nakoomelingen Bischoppen te Utrecht, dat „ dese rooigen. van den rooiz. dyk te holden, ofte „ maken, of daartoe te gelden, voort meer onbelast „ sullen wesen, en bliuen tot eenwigen dage, „ sonder eenigerhande argelist. In oirconde des „ briefts, met onsen segel besegelt. Gegeven tot „ Derwenten in't jaar ons Steeren 1409 den 5 dag „ in der maant van April.”

Uit dezen Brief blijkt, dat de burgers van Amersfoort, met die van het Gerecht van Eembugge, van Lelderst, van de Haar en Duyt, niet lang te roeren, op verzoek van en uit gelegenheid voor dien Bischof, en niet uit eenigerhande wettelijke verplichting, „eenen
„dijk geslagen hebben voor die Lee tot Spakenburg,
„om nootdrille ons lants,“ en dat zij daarom ten
eenigen dage niet mochten bezwaard worden met
het onderhouden en herstellen van, of het betalen
voor, dien dijk. Op dezen Brief volgde:

2. Brief van Rudolph van Diephout, Bischof te Utrecht, rakende de onderhoudingen en schouwen van den Spakenburgsen Leedyck, in den jaare 1433 op Sinte Gregorius arond. (N. B. In dezen Brief wordt bepaaldelyk gezegd dat „die van Bunschoten“ den dijk moeten onderhouden).
3. Nadere Brief van den voorsz. Bischof Rudolph van Diephout, op het onderhouden en schouwen van den gemelte Spakenburgsen Leedyck, in den jaare 1435, op Sinte Servaasdag.
4. Certificatie, inhoudende attestatie van verscheyde luyden, onder den Gerecht van Bunschoten geërft en geland, hoe die Spakenburgse Leedyck by die van Bunschoten is onderhouden geworden, in den jaare 1459 des maandags na St. Laurensdag.
5. Compromis op den Maarschalck van Eemland, Jacob van Luylen van Nyerelt, Maarschalck van Amersfoort en Eemland, en acht andere Arbiters, aangaande eenige differenten tregens het maken en onderhouden van den Spakenburgsen Leedyck, den 28 May 1467.
6. Uitspraak van den Maarschalck van Eemlant over de voorsz. differenten, ingevolgen van het erengemelte Compromis, den 2 August. 1467.
7. Overeenkomst gemaakt by de Stad van Uytrecht, de stad van Amersfoort, en Bunschoten, mitten Landgenooten in Bunschoten, op de Regeering van den Veer- en Veld- dyck, in dato den 6 Juni 1501.
8. Accord gemaakt tuschen de Gecommitteerden van Utrecht, Amersfoort, en Bunschoten, aangaande

Proen
Vud
de R
bli 2

- den Schouwdag van den Veldendyck, den 20 May 1530.
9. Schouwbrieff van den Stadhouder, Eerste en andere Raden in den Hore Provinciaal van Utrecht, rakende de schouwe op den Velddyck, den 29 April 1531.
10. Schouwbrieff als rooren, van den Veldtdyck en Veendyck, gearresteert den 26 May 1533.
11. Ordonnantie van Keyser Karel, op de onderhoudenisse van den Veen- en Veld-dyck, in dato den 10 Octob. 1533.
12. Ordonnantie van den Hore van Utrecht, waaraan by de roorsz. Ordonnantie van Keyser Karel geconformeert en geamplieert word, den 6 Junii 1535.
13. Sententie Arbitraal van den Bunschooten Veenen Velden-dyk, geapprobeert by de Edele Mogende Heeren Staten 's Lands van Utrecht, den 25 Augustus 1603.
14. Requeste en Appoinctement van de Edele Mog. Heeren Staten ende Gedeputeerden, rakende de onderhouding van den Veen- en Veldendyck, ingevolge van de roorsz. Arbitrale Sententie, den 15 August. 1666 enden 30 April 1667.
15. Resolutie, (op 10 juni 1657), genomen by Schout en Gerechte van Eemnes-Binnendyks, door de Heeren Gedeputeerden van de Ed. Mog. Heeren Staten 's Lands van Utrecht geapprobeert, om des winters het Zeewater in te laten loopen, den 19 Januar. 1659.
- Stad men alzo door Rhijndijk, Gabbelinie, Slaperdijk, en Bunschoten Veenen Veldedyck, op het rivierwater dat uit het zuiden kwam, en het zeewater dat uit het noorden kwam, in Eemland reeds veel gewonnen, ook meer naar binnen zocht men woning en akker tegen ongemenschte overstroming te bereilgen. Zelfs de zeulen en killen, welke voor al het Rhijnwater bedert Roere over den eeuwen, in den van den Rhijn naar zee met een reusl. Ouden Loop van van 7. 72 M. afdalend den bodem, geslepen had, m. vesten de Rivier de Eem betengeld worden. Want, in der daad, de waterloopen die er nu nog zijn, de bekenten zuiden van Amersfoort, de Vlierbeek en Modderbeek met al hare vertakkingen, die nabij die stad hare wateren in de Eem uitstorten, en ook de Eem zelf van Amersfoort tot aan de Luider.
- bl. 2.

Groot
boek.

zee, zijn niets anders dan zeulen en killen in den
eeuwenouden rivier bodem.

Groot Utr. Plac.

boek. II. 106, 107.

Uit den „Schouwbrieff van Bischof Florens van
„Werelick horen, op de schouwe van den Nieuwen Eemdyk
„onder de Polder de Slaage, den 5 Maart 1393,“ blijkt
dat die „Nieuwe Eemdyk“ toen reeds bestond, wellicht
kort te voren gemaakt was. In dien Schouwbrieff deelt
hij mede, dat er besloten was over dien dijk, „jaarlyks
„tot alle St. Petersdage in de lente tot Amersfoort,“ aan
te stellen vier Steemraden, te kiezen, een door den
Bischof, of zijne opvolgers; een door den Heer van Ab-
coude, of zijne erfgenamen; en twee door de Landge-
nooten, (Ingelanden), die gezamenlijk dien dijk zouden
„waren en schouwen.“

Achter dezen Schouwbrieff is, in het genoemde Groot
Placaatboek, afgedrukt: „die Dykcedulle van den
„Slaage,“ welke ik hier ook gedeeltelijk laat volgen,
ofschoon ze van veel jonger datum is, omdat er namen
in voorkomen, die voor de plaatsbeschrijving van Soest
licht geven; en omdat er uit blijkt dat de Ingelanden
aan de westzijde van de Eem, ook in de lusten en
lasten van dien Schouw op eenen dijk aan de oost-
zijde, betrokken werden; ik bedoel het volgende: ten
eerste: „van Netelenburg aan te meten, tot Hamme-
„lenberg toe,“ waarin het Convent van St. Brigitta,
te Soest; het Convent van Marienhore, samen voor
bijna 140 roeden; ten tweede: „Hierna volgt den
„Tuedyck,“ waarin „die Biack“ drie malen, samen
voor 10 roeden; ten derde: „Item, dese navolgende
„hooren in den Nieuwendyk,“ waarin „Het Convent
„van St. Brigitten te Soest,“ voor 31 roeden; ten vierde:
„Item dese navolgende hooren tot Amersfoort.“ Aan
den voet van deze „Dykcedulle“ leest men: „Geextra,
„heert uyt zekes Register- ofte Rekenboek van den
„jaarlyksen ontfang en uytgeren des gemeenen Lands,
„ofte Polder, genaamt die Slaich, ende is na collatie
„daarmede beronden te accorderen. Circonde my No,
„tans op den 8 Martii 1644. R. van Ingen, Not. . 1644.“

Het is niet overbodig hier ter plaatse er aan te her-
inneren, dat er een tijd geweest is dat zeeschepen nog

r. Be

r. Am

Ja

Groot

boek.

niet verder de Eem konden opkomen dan tot aan
 v. Bommel, best. de eerste Melm, „by kraagt rijk“, laat van Bommel en
 v. Amersfoort. 100% op volgen, maar dat zal wel eene vergifping zijn; de
 eerste Melm van uit zee is de Oude Melm, of gelijk
 men ook wel zegt, de Groot Melm. Daar was eene geschik-
 te plaats om te blijven liggen, eene soort van dok of
 haven, van waar de goederen dan, in kleinere vaartuigen,
 naar de stad vervoerd werden. Dat werd eerst beter na,
 dat, ten jare 1555, de Nieuwe Eem gegraven was, van
 de Roppelpoort af tot roebij Isfelt, aan de Drie Slui-
 zen. Deze Nieuwe Eem werd, van de stad af tot roebij
 de Melmen, onder Soest, „diep gemaakt, by't laag,
 „ste water op vijf roeten, in de grond breekt dertig
 „roeten, ende boren in sulken roegen dat de voorschre-
 „ve Riviere tot allen tyden moeste wesen navigabel,
 „zulk dat twee Schepen malkanderen konden rijken.“
 In 1500, 1507, 1509, en 1613, is dat verdiepen, en ook ver-
 breeden, voortgezet, zoodat de rivier in dat laatste jaar
 de diepte en breedte kreeg, die ze ten jare 1760 nog had.

Aankomst
graven
van Soest

Op den, zooveren vermelden, Schouwbrieff van Bis-
 chop Florens van Werelick horen, volgde 20 September
 Groot Utr. Plac. 1590 een „Landbrief van de Ed. Mog. Heeren Staten
 boek II 100, 109. „'s Lands van Utrecht, waan by de vorenstaande schou-
 „brief, geamplieert en gecorrigiert word.“ De Land-
 „genooten, (Engelanden), hadden geklaagd, „dat den,
 „zelven dyk niet gemaakt en worde, eerst, vermits
 „by den voorsz. Bischof en Heere van Abkoude in lange
 „tyd geen Heemraden gekoosen en waren geweest, zulk
 „dat die resteerende Heemraden haer volkoomen Col-
 „legie niet hebbende, daar inne niet en konden voor-
 „zien. Waanoren ook gebeurt was, dat by ons, ten ver-
 „soeken van de voorsz. Landgenoten, in plaatse van de
 „Bischoffen, en Heere van Abkoude, tot Heemraden ge-
 „koosen waren, Jacob van der Maath, en Peter van Dam-
 „sen anderen, dat die boeten en breuken van ouds op
 „die schouwe gestatueert, soo kleyn op den dag van
 „huyden gerekent worden, dat deselve genoegsaam in
 „vermaadenisse gekomen waren. Ten dertien, dat ook
 „tot conservatie van den voorsz. dyk hoegnoedig was om
 „den inbreuck van het water te schutten, op den voorsz.

Groot
boek

„Landbrief te maken, en te doen de navolgende Am-
„pliatie en correctie."

Groot Utr. Plac. Op 4 Juni 1616 raardigden de Staten van den Lande
boek. II. 170, enz. van Utrecht uit, eene „Ordonnantie op de Schouwen en,
„de Hoefslaging van de Riviere de Eem, mitsgaders van de
„Oude Eem, ende de Beeken, als namentlyk de Heyli-
„genbergse - Alier - en Modder beeken, haar water in de
„voorsz. Oude Eem lofende." In dat zeer uitvoerige stuk
wordt gezegd, dat de jaarlyksche Schouw zal geschieden door
een Eem - Collegie, bestaande uit eenen Watergraaf en
zeven Heemraden, mitsgaders een Cameraar, voor de
eerste maal te kiezen door de Staten zelve, uit de „Re-
„geerders van Amersfoort en Landgenoten voorsz. re-
„te weten, drie Heemraden uyt de voorsz. Regeerders, en
„vier uyt de Landgenoten, buyten de Stad Amersfoort
„residerende, alsof twee uyt die Landgenoten boven
„Amersfoort, en twee uytten Landgenoten beneden
„Amersfoort getand zynde, en na desen sal de vacer-
„de plaatse by ons gesuppleert worden op de nominatie
„van den voorsz. Watergraaf en Heemraden, observerende
„altijd 't voorsz. getal uyt de Regeerders en Landgenoten."
In de, aan deze Ordonnantie toegeroegde, lijst van „Ge-
„hoefslaachden" wordt, met het oog op de „schouwingen",
voor zooveel Soest betreft bepaald, dat „Isfelt sal maa-
„ken van de paal geteekent N° 2 tot aan de paal N° 3,
„in de lengte van 75 roeden. Dese sullen stellen vier
„schuttingen, op elke syde twee. - Soest, de Birrik ende
„Soestdyk, sullen maacken van de paal, geteekent N^o
„4 tot aan de paal N° 5, in de lengte van 320 roeden.
„Ende sullen gehouden wesen te stellen, acht schutting-
„gen, op elke syde vier." - En deze Ordonnantie werd,
op 17 October 1616, opgevolgd door eene Resolutie van
de Heeren „Gedeputeerden, van de Edele Mogende
„Heeren Staten 's Lands van Utrecht, waarby het
„9de, 16de, en 17de Art. van de voorsz. Ordonnantie, en
„het 1ste, 2de, 3de, en 4de Art. van de Gehoefslaachden van
„de Oude Eem gecorrigeerd of geexplicieert worden."

Er had ook waarschijnlijk reeds vroeg, ofschoon mij
niet bekend is wanneer, aan de westzijde van de Eem
eene waterkeering bestaan, echter alleen met het doel

Groot
boek.

om het vloedwater in den zomer van de vrieden- en hooi-
landen te keeren, (in den winter had men het zeewater
zelfs gaarne over de lage vlakte, zooals uit de vroeger
vermelde Approbatie door Heeren Gedeputeerde Staten,
der Resolutie van het Gerecht van Eemnes - Binnen-
dijks gebleken is, waarom dan ook zulk eendijk zomer-
dijk of zomerhade genoemd werd), maar de reeds vroeger
bestaande was gebleken, vooral langs Soest, niet
Groot Utr. Plac. voor dat werk bestand te zijn; daarom namen Water-
boek. II. 105. graaf en Heemraden van de Rivier de Eem, op 30 Augus-
tus 1624, eene „Resolutie” tot het maken van eenen dijk
aan de westzijde van de Eem, welke op 10 September daan-
aanvolgende door de Gedeputeerde Staten van Utrecht
werd goedgekeurd. Omdat ze zoozeer plaatselijke belang-
gen gelobt, moge deze Resolutie hier volgen:

„Alsoe men by experientie van jaer tot jaer beron-
den heeft, dat den dyk, leggende langs de Eem aan
de westzijde, langer niet mogelijk is, tegen den inbreuck
van het water te bewaren, door welck inbreken (dat
vast met alle sterke Noordweste winden geschied) die
landen in groote schade en Kosten vallen, en die
riviere verlant; en mer gecauseere principalyk, dat
den voorsz. dyk is doorgaande welsand, uyt de rivier
re gegraven; om't welcke te remedieeren verscheyde
byeenkomsten syn gevallen tusphen de Heeren Wa-
tergraaf en Heemraden van de Eem, met de gesa-
mentlyke Geërfden van Soest, die ook genoegsaam aan
den voorn. Watergraaf en Heemraden gesubmitteert
hebben, 't geene Haer Ed. souven gegraven vinden, daer
inne tot 's Lands voordeel te resoluereen, blykende by de
Acte desen annex; soo is't, dat die voorgemelte Hee-
ren Watergraaf ende Heemraden na veelvuldige
communicatien ende beraadslagingen hier over gehad
ende gehouden, verstaan en ordonneeren, dat den Ca-
meraar Verhaer sal doen maken een stdaags twee, of
drie modellen van eenen zenden rollenden dyk, uit-
gaande langzaam uyt de riviere, ende boren op het
hoogste van de kaayn drie roeten hoog, boren het leeg-
ste land, dienende om de landen vooreen somerwater
te berryden; 't welck gedaen synde, sullen de Geërfden

Stich

Geld. 6

16, 21

Ren. 1

95, 31

Anale

v. 612

Beschw

1005.

die

had

die

zie

Ne

„ elk voor haar land, den roorsj. dyck na het voorn.
 „ formulier maken, ende daarvoor den selfden grond
 „ uyt der Eem weder aan haar land trekken, ende ge-
 „ bruyken tot haren schoonsten, als sy voor het leggen
 „ des dyks hiervorens gedaan hebben, in het welk elck
 „ voor syn land meer sal profiteeren als de kosten van
 „ het maken sullen wesen, verzoekende hierop approba-
 „ tie van de Ed. Mog. Heeren Gedeputeerden van de Staten
 „ 's Lands van Utrecht. Actum den 30 August. 1624.
 „ Onder stont, ter Ordonnantie van de Heeren Water-
 „ graaf en Steenraden voornoemt, onderteekent, Ge-
 „ raad Verhaar.

„ In margine stont geappointeert. De Gedeputeer-
 „ den van de Staten 's Lands van Utrecht, approbee-
 „ ren deze Resolutie, voorbehoudens ende onverminderd
 „ een yder syns rechts ende gerechticheyd. Gedaan te
 „ Utrecht den 10 Septemb. 1624. Onder stont, ter Ordon-
 „ nantie als boven, onderteekent, Anth. van Stilten.

Op 30 April 1667 volgde nog een „ Schouwbrieff voor de
 „ Geërfden, Ingelanden en Landgenoten van Eembrug,
 „ ge, op de schouwe van de Eemsche hooge en lage dyken,
 „ by de Heeren Gedeputeerden van de Ed. Mog. Heeren
 „ Staten 's Lands van Utrecht geapprobeert.

Slichtenhorst, Reeds moeg hebben de inwoners van Amersfoort
 Geld. Geschied. IX. de Eem veraren, inzonderheid tot het vervoeren van
 16, 216. Matthaeus punne bieren, naar Holland, en elders; maar ook ter
 Rev. Amos. Script. Kaapraart, dat wil zeggen zeer vof, en brachten alzo
 95, 314. Matthaeus, van Hollandsche en Griessche schepen veel nadeel toe.
 Analecta. III. 399. In den jare 1420 trachtte Philips, Hertog van Bourgou,
 v. 612. v. Bommel, dië, Graaf van Holland, dit te beletten, door aan het
 Beschw. v. Amersfoort, Gat van de Eem, zooals men gewoonlijk nu nog van den
 108. mond der rivier spreekt, een zeer groot vaartuijg te
 leggen, ingericht op de wijze van eene schans, of een
 fort. Hij noemde dat drijvende geraarte „ De Kat, mis-
 schien wel in zinspeling op de bestemming ervan, loeren
 op de muizen die uit dat Gat te voorschijn zouden komen.
 Maar de Amersfoorters hebben, met de hulp van de U-
 trechters, aan den oever van de rivier twee schansen
 opgericht, en beschoten De Kat daaruit zoo geweldig, dat
 de Hollanders het te kraan kregen; en in den daarop

die blokkade
 had een ander
 doel
 J. v. Bommel
 Jac. v. Bommel
 Naar aan
 van de
 verdediging

Stat
Amor

r. B
r. Am

Gro
buck

volgenden winter, heeft een zware ijsgang de hat geheel onbruikbaar gemaakt.

Matthaeus, Rev. In 1650 sloot David van Bourgondië, Bischoep van Amersf. Script. 314. Utrecht, vrede met Amersfoort: een der artikelen van het Contract bepaalde, dat de stad Utrecht, terstond nadat de vrede zou gesloten zijn, het blokhuis zou laten afbreken, dat zij „nu op die Eem staande hebben;” het hout, „dat daer op is,” zou zij wegroeven, en gebruiken tot haar eigen voordeel. Of dit nog iets is dat met de hat in betrekking stond, durf ik niet beslissen.

r. Bemmel, Berks. In het jaar 1567 werd op den Lee kant, aan de west- r. Amersf. 007, eng. zijde van het Gat van de Eem, daar ruim 100 Roeden breed, een Baak geplaatst, ten gerieve van de schippers, welke Baak later een Ton geronden is. In 1671 is, ten einde aanslibbing te voorkomen, aan het einde van de rivier, zeemaats in, eene Uitpaling gemaakt, 80 à 90 Roeden lang, alsmede een „Schephoofd,” ter lengte van 27 Roeden. Dat laatste werd in het jaar daarna nog verlengd, met Palen of Tafels daarachter, tot tegenover het reeds vroeger gemaakte paalwerk, met eene tusschenruimte van 20 Roeden van elkander. Dat werk kostte aan de stad Amersfoort f 17.915 - 0 - 4. In het jaar 1691 werd de boven vermelde Ton verlegd, van de westzijde der rivier naar de oostzijde, aan het uiterste van het „Schephoofd”; terwijl eindelijk in 1696 aan de westzijde, ten plaatse ongerever waar de Ton gelegen had, eenen Lan, taarn werd geplaatst, om in den winter, en bij donkere nachten, te branden. In 1613 was reeds begonnen met het maken van een jaag- of Trekpad, van de stad af tot Groot Utr. Plac. aan zee, nabij de Ton. Hierop heeft betrekking eene boek. II. 190. „Ordonn. d. d. 26 Febr. 1696, op 't jagen langs de Riviere „de Eem, van de Stad Amersfoort af, tot aan Bickers- „haven toe, geannesteent by de Ed. Mog. Heeren Staten's „Lands van Utrecht.”

Ten berijze dat de zee, hoe ook in den loop der eeuwen beteugeld, langs de Eem nog altijd eene bedreiging van Eem land blijft, diene het volgende, wat mij, even na 1847, verhaald werd. Men had te Soest in het begin der 19de eeuw, misschien ook vroeger, eenen waterstand gekend, dat het blank stond tot aan de onderste trede

Tyd
eng
Wle

van den steenen trap, waarmede men van den straatweg naar het kerkhof opklimt. Dat zal wel zeewater geweest zijn, want dijkbreuker aan de Grebbe hebben er niet plaats gehad tusssen 1590 en 1055. Misschien is het in 1702 geweest, doch misschien ook later, b.v. 1025, dat de noordwesten-wind het zeewater in die mate naar binnen joeg. Mijn zegsman, zelf ook een oud man, had het misschien ook van ouderen dan hij gehoord, wat ik mij niet meer herinner. Bij die gelegenheid zal het water dan ook wel gestaan hebben, in alle huizen in het Kort-Lind, aan de Melmsteeg, en langs den Brink tot aan de Schans toe.

Het Oude Grachtje.

Ook het Oude Grachtje schijnt mij toe een overblijfsel te zijn uit de tijden, toen de wateren nog de overhand hadden over den bodem, die nu best heet. Immers om de renen, die in roegentijd in dezen hoek van ons vaderland zeer uitgestrekt waren, van het hinderlijke water te berijden, werd dat Grachtje gegraven. Met den naam „Het Oude Grachtje“, wordt bedoeld een waterloop, nu niet veel meer dan eene sloot, maar veelal met stroomend water. Het neemt thans nog zijn begin in het noordelijk deel van het Soester-rein, loopt voorbij de boerderij genaamd „Willemshoere“, en door de Buitenvlaats „Fredenhof“, gaat in een duiker onder den Naarven-Straatweg door, naar de Nieuwsteeg; snijdt die, door eene houten brug gedekt; loopt door de weilanden voort, en stort zich, even boven de Oude Melm, in de Eem uit.

Dat stroompje was vroeger van meer betekenis dan thans, en draagt zijnen naam van Het Oude Grachtje met het volste recht, zooals uit het volgende blijkt. Tijdschr. v. Geschied. zal. Om te bewijzen dat zekere renen, noch aan Hol, enz. van Utrecht, land toebehoorden, noch aan den Hertog van Bourgou, 1040 - 272, enz. die, maar aan het Sticht van Utrecht, en aan den Bisschop van Utrecht, krijgen zij, die door dien Bisschop, en de drie Staten van den Lande van Utrecht, gedeputeerd zullen worden naar Den Haag, bij Hertog Karel van Bourgondië, eene „Informatie“ mede, waarin, onder

v.d.

Woor

Mat

Amo

meer, het navolgende voor komt: „ Hem, daer voren
 „ ontrent 12 jaeren, als in den jaere 820 heeft enen
 „ geheten Verowaldus Lantwardus der kercken van
 „ Utrecht gegereu, een goet, geheeten Steze, mit den
 „ dorpen ende goederen daer aen gelegen, daer boren
 „ aen die roorn. veenen streeckende zijn, mit reel
 „ ackeren, weyden, bosgagien, watergangen ende
 „ gebruyckinge. ---

„ Alzo die Keyseren voorsz. deze roorn. landen
 „ gegereu hebben der kercke en der bisdom van Utrecht,
 „ zoo heeft daer nae in 't jaer 1005, Bischoep Coenraet,
 „ der kercke Sint Jan 't Utrecht gegereu, een deel
 „ van de voorsz. goeden, te weten beneden opgaende
 „ by de Vecht van 10 hoeren roert Oostwaerts verby
 „ Goyert Boschs aen die Vuurs boren ende dewegende
 „ alzo breet als beneden. ---

„ Ende op dat die roorn. heeren van Sint Jan huere
 „ voorsz. goeden te beter gebruycken, ende die torff daer
 „ in gedolven, daer wt reuren mochten, soo heeft Bischoep
 „ Otto (III, van Holland, de 36de Bischoep) van Utrecht,
 „ (van 1233 tot 1249), in 't jaer ons heeren 1239, densel.
 „ ven heeren van Sint Jan vergunt, ende gegereu, dat
 „ sy maekken mochten, eenen watergang in de Veenen,
 „ naest gelegen heuren bosche geheeten die Vuurs, ende
 „ dat sy deselre watergang leyden mochten by Soest, be-
 „ ren en beneden, daer hem des van neede docht tot in

v. d. Aa, Aardrijksk. „ die Eem. Ook verleende hij hun het recht van Schouw-
 „ Woordenb. in roce ^{kerke} ~~Vuurs~~ Vrijing ten eenwigen dage.

Matthaeus, Keraam In het Leenregister der Abdij van St. Paulus, van 1253,
 Amosf. Skript. 109, vermeldende de goederen daar die van Lochorst mede be-
 leend waren, wordt gesproken van „ de nieuwe graft aen
 „ de Ridderveenen tot aen des Proosten gerecht van St.
 „ Johans by der Vuurse, ende tot aen die sloote daer die
 „ scheydinge gact tuschen Soestlant ende Soestremact
 „ tot Barnerelt. ---

„ Voert dat gerecht tot Scherpenzeel ---, ende die
 „ thienden in den Oest tuschen de nieuwe graft, ende
 „ de scheydinge van Soest en Baer.

Alj dunkt, er blijft geen twijfel over, of met „ Soest-
 „ lant en „ Soestremact" wordt bedoeld, het bouwland

Hof
ten-
in

Gro
bock

en het weiland onder Soest, en met „Barnereelt“ het Baarnsche veld.

Lien mij nu nog even terug. Er wordt in 1005 gesproken van de „kercke van Sint Jan, te Utrecht;“ in 1239 van „de heeren van St. Jan;“ in 1253 van „des „Proosten gerecht van St. Johans by der Duynse;“ terwijl op oude landkaarten daar, of ongereed daar, dat is nabij Den Dolder, het punt waar de Gemeenten Soest, Leyst, De Bilt, Maartensdijk, en Baarn (Tuursche) samen komen, gelezen worden de namen, Ridderveen, Ridderbosch, en Ridderdorp; dit alles geeft, dank het Hofdijk, De Kloo, mij, het recht, om te denken aan de johannieten, de St. ten-orden in Neduyjans Ridders, de Orde van St. Jans Broederschap, of de Hospitaal-Ridders, die zich reeds in de 13de eeuw in Utrecht vestigden, en daar in het Sint Catharijne Klooster ook een Hospitaal stichtten. Die orde had drie klassen; de Ridders, die van edele geboorte moesten zijn, de Priesters en geestelijken; en de dienende Broeders. Of men nu bij al het bovenstaande aan de Ridders, of de Priesters, moet denken, of aan beiden, dat ik niet beslissens.

De brug over dat oude Grachtje, tusphen Soest en Baarn, heeft in den ouden tijd nog al moeilijkheden gebaad. Hare geschiedenis wordt vastgeknoopt aan die van de brug over de Eem, tusphen Eembrugge en Bunschoten; op welke grondten deze verbinding rustte heb ik echter niet kunnen ontdekken. Dit verband

Groot Utr. Plao. komt duidelijk uit in eenen „Brief“ van Johan van boek. II. 355, ong. Arkel, 17ste Bischof van Utrecht, (1362 tot 1364), van „den Jaarsdag 1360“, waaraan ik den aanhef hier woordelijk laat volgen: „dat wy aangesien hebben de „t gemeen verbaan en gebreck, dat voortyds geschied is, „alsoe van de brugge, die over de Eem gaat, neffens „onse huysse te Eembrugge, endie over die grane „gaat, die gelegen is tusphen Soest en Baarn, die „ons goede luyden van Bunschoten, van de Eembrugge „van Baarn, ende van Eemnesse, te maken en te hou, „den plegen, daar veel andere luyden mede over, „dröven en raren met haren beesten ende wagenen, „die ons goede luyden voorsz. geen hulpe daartoe doen

„willen by henzelven. Ende want ons kenlyk ende
 „openbaar is, dat men dese roersz. bruggen niet
 „ontbeeren en mag, ten soude veel luden letten,
 „ende hinder doen aan haren goeden; ende ook
 „onse goede luyden roersz. dese roerseide bruggen
 „op hoeren kost by henzelven niet staande houden
 „mogen; daarom hebben wy voor ons en onse nakoo-
 „melingen, Biscoppen te Utrecht, onse goede luyden
 „van Bunschoten, van de Eembrugge, van Baarn, ende
 „van Eemnesse roersz. hier of een recht gegeven, ende
 „geeren mits desen brief in allen voorwaarden, en
 „manieren, als hier na beschreeren staat.

„In den eersten, betalen zal men voor elken wagen,
 elke kar, elk rund, elk ongezaaid paard, elke vier-
 schapen, elke vier varkens, enz. „die over dese roersz.
 „brugge gaat; wy hier van zijn de burgers van Utrecht,
 van Amersfoort, en van Rhenen. „Voert, die van
 Bunschoten, van de Eembrug, van Baarn, en van Eem-
 nes, „omdat zy die roersz. bruggen maken ende hou-
 „den sullen. „Voert, zullen die van Bunschoten,
 van Baarn, van Eembrugge, en van Eemnes, telken
 jaar Brugmeesters kiezen, een man uit elk van de
 genoemde plaatsen, die voor de „bruggen“ ende
 brughoofden zorg zullen dragen, en ze telken jaar
 zullen vernieuwen; ook zullen zij het ontrangen van
 het bruggeld, telken jaar „op St. Jansdag Baptist“,
 verpachten, en wat aan deze vier Brugmeesters het
 nuttigst voorkomt, dat zal uitgeroere worden; ook
 zullen zij telken jaar rekening en verantwoording
 doen van de ontrangene gelden, waar van de helft
 aan den Biscop zal uitgekeerd worden, en de andere
 helft ten nutte van „die brug“ zal worden gebruikt;
 bleek die helft niet voldoende tot onderhoud van de
 „bruggen“, dan moest Bunschoten een derde deel
 van dat te kort dragen, en de Eembrug, Baarn, en
 Eemnes, de andere twee derden, „als - doe men die
 „brugge eerst maakte.“ „Voert“ de pachter van het
 bruggeld mocht iederen bedriegen, of slechte betalen,
 vervolgen „van onsen wegen“, en dan het verschuldigde
 dubbel inroeren. „En voert“, enz.

Groen
boek

In den aanrang van dezen „Brief“ van den Bischoep van Utrecht, worden de bruggen, „die over de Eem gaat neffens onse huysse te Eembrugge, en die over de „grare gaat, die gelegen is tusphen Soest en Baarn“, gelijkelyk onmisbaar genoemt, en wordt over de eerste verder uitroexig gesproken, maar „de grare“ te Soest wordt niet meer genoemt of aangeduid. Dat in den Brief de woorden „bruggen“ en „brugge“ afwisselend gebruykt worden, kan niet als bewijs gelden, want op taalgebied heerschte in die dagen de grootste willekeur. Toch blijkt er duidelyk uit, dat Soest verspronkelyk niet vrij was van betalen op de Eembrug, waaruit dan misschien volgt, dat de brug over het Oude Grachtje ook behoorde tot de zaken, die „ons goede luyden van „Bunschoten, van de Eembrugge, van Baarn, ende „van Eemnesse, te maken en te houden plegen.“

Het onderhoud van die brug over het Oude Grachtje, schijnt echter niet altijd de dankbare goedkeuring der Soestenaars weggelaten te hebben, zooals uit het volgende blyken zal. In het Gemeente-archief daartoe plaats berindt zich een boek, getiteld, door een latere hand: „Staat en beschrijving van som mige goet, „den en geregtigheden van Soest.“ Deze omschrijving van den inhoud is echter zeer onvolledig; het Handschrift berat veel meer; onder anderen een, getiteld: „Cos, „tuymen ende gemeente van den dorpe ende gerechte „tot Soest, overgelyent bij schout ende gerechte van „Soest den 22^{den} Decembris 1569.“ En, heel aan het einde van hetzelfde boek, nog een, getiteld: „Dit zijn „dye usantiën ofte costumen ende gelegentheyden „van den dorpe van Soest, dye sy dagelix observeren „zijnde, ende nu by den gerechte by gescrijft gestelt, ende „dat duer bereel ende seckere misfire van den hertoghe „van Alva, et igitur:

„ 1. Inden eersten,“ enz.

Het komt mij voor, dat de geschiedenis van deze beide Groot Utr. Plac. opstellend deze zal zijn. Bij misfire van 25 October 1569 boek. I. 425. had de Hertog van Alva, „den Hore van Utrecht“ gelast, over te zenden de „costuymen der selven Provincie, om ge, „corrigeert te worden.“ Die van Soest achtten dit wellicht

Groo
bock

eene schoone gelegenheid, om hun hart eens te ontlasten van verschillende bezwaren die er op drukten, en stelden nu dat laatste stuk op, in het H. S. gedagteekend 1569. Dat stuk is echter, of niet verzonden, omdat men zelf inzag dat het met de bedoeling van den Hertog niet strookte; of het is door den Maarschalk van Ceyland terug gezonden, als niet strikt zich houdende aan de vraag. Daarna is dan dat andere, van 23 December 1569, opgesteld en ingezonden, dat ook vermerkt is in de „Costuymen en Usantien van 't Eemsche Quartier“, d.d. 25 October en 10 November 1569, te vinden in het Groot Utrechts Placaatboek, Deel I. bladz. 426, enz. Dat eerste stuk, (het laatste in het H. S.), is intusschen zeer belangrijk, als behelzende menige bijzonderheid aangaande den toestand der Gemeente in dien tijd. In het laatste artikel van dat stuk, b. v. leest men, met betrekking tot ons tegenwoordig onderwerp, het volgende: „23. Noch hebben die van Soest een gemeen oude graft, daer die veenen daer plegen te wateren ofte gange te hebben, welcke oude grafte ende watergangen nu ter tijt by enen, genaempt Johann Boll, burchmeester, (dit zal wel eene schrijffout zijn, en bruchmeester moeten wezen), tot Utrecht, gestopt word, ende een waterschuit in dese grafte houdende is, ende noch een hoege bruggen ingesceentelijcken over dese watergange maect, daer men qualijck miijt peerden ende wagens over ryden mach, ende daer boven noch een hoege drayboom op hout by slote, ende willen daer nyman daer noch over hebben dan by willen ende consent van hem, dat welcke is tegensdat ghemeen welvaren ende ouder gewaenten van den dorpe van Soest. In Kennisfe. 1569.“

Groot Utr. Plac.
boek. II. 356.

In eene „Ordonnantie van de Ed. Mog. Heeren Staten 's Lands van Utrecht, op het Bruggeld van de brugge, leggende over de Lem, tegenover het Fort aldaar, gearresteert den 2 July 1602,“ leest men: „Van dit roorsz. bruggeld, zyn volgende den Octroy van wylen Steen Johan van Arckel, in syn leren Bischof ende

Groen
boek.

Groen
boek

„Furst 's Lands van Utrecht; vrij ende exempt, de
 „veten, Utrecht, Amersfoort, Rhenen, Bunschoten,
 „Eembrugge, Baarn, Emmenesje." Alzo was Soest
 toen niet vrij van dat bruggeld, maar droeg ook
 niet mede in de kosten van het onderhouden, noch
 van die brug, noch van de brug over het lude
 Grachtje. Spoedig daarna zou dit echter anders worden,
 Groot Utr. Plac. uit welke oorzaak is mij niet bekend, maar in een
 boek. II. 357. „Appoinctement van Heeren gedeputeerden van de Ed.
 „Mog. Heeren 's Lands van Utrecht, waarbij die van
 „Soest exemptie verleent word van het Bruggeld
 „ter Eem, in dato den 29 Novemb. 1603," leest men: „Op
 „de Requeste van Schout, Buurmeesters, en andere
 „Gerechtslieden te Soest, is geappoinct eert. de ge.
 „deputeerden van de Staten 's Lands van Utrecht,
 „gesien dese Requeste, met de verificatien daar by
 „gervogt, ende daarop gehad hebbende het advis van
 „de Heeren gecommitteerden met den Rentmeester
 „van de Domeynen, diervoor op den inhouden der voorsz.
 „Requeste geïnformiert hadden, verstaan, dat de Sup.
 „plianten volgens het 7de Art. van de Schouwbrief,
 „henlieden in den jaer 1590 verleent, vrij en exempt
 „sullen wesen van het Bruggeld ter Eem, mits dat sy
 „die brugge in Soestdyk tot haren Kosten alleen
 „maken en onderhouden sullen, sonder van iemand voor
 „het passeeren over deselve brugge tol, of bruggeld te
 „ontfangen, ordonneerende dat de Supplianten ge.
 „restitueert sal worden 't geene de Pachter, of de Pach.
 „ters van het Bruggeld ter Eem van henlieden contra.
 „rie desen ontfangen mag of mogen hebben. Gedaan
 „te Utrecht desen 29 Novemb. 1603. Onder stont, ter
 „Ordonnantie van de voorsz. Gedeputeerden, overtee.
 „kent, G. de Ledenberch."

„Zoo was Soest dan, sedert 29 November 1603, voorgoed
 vrij van het betalen van bruggeld aan de Eembrug,
 maar bleef de brug over het lude Grachtje geheel en al,
 leen voor zijne rekening, en dat wel krachtens het 7^{de}
 Artikel van den Landbrief van de Ed. Mog. Heeren Staten
 Groot Utr. Plac. 's Lands van Utrecht, d.d. 20 September 1590, waarbij de
 boek. II. 106, 107. Schouwbrief van Bisschop Florens van Brevelickhoven,

Groot
boek.

op de Schouwe van den Nieuwen Eemdyk, onder de
 Polder de Slaage, van 5 Maart 1393, wordt „geamplieert
 „en gecorrigiert.“ Wat er echter met de uitdrukking
 „het 7de Artyk.“ bedoeld wordt, is niet heel duidelijk,
 want van Artikelen is er in dien Schouwbrief geen
 spoor. Misschien echter had men het oog op de volgen-
 de woorden: „En tot allen tyden als sy schouwen, waar
 „eenig dyk, die niet volmaakt en waar, daar en
 „souden die Schout mit den Steemraders voorschre-
 „ven niet over ryden, of gaan, eer hy wel gemaakt
 „waar, en daar mogen zy alsoo veel arbeiders in,
 „setten als hen dunkt, dat des Lands oirbaar zy,
 „en dien kost sal gelden den geenen, dies die dyck
 „is, alsoo verre als syn goed streckt, beyde van ar-
 „beyden, en des Schout en der Steemrader kost dien
 „sy deden, alsoo lange als sy daar op lagen, en dat
 „sonder dingtale, en niet meer mogen zy verteenen
 „dan haren dagelyksen kost, dat is,“ enz.

Groot Utr. Plac. Een dan ook die Ordonnantie van 2 Juli 1602, op
 boek. II. 356. 21 December 1692 door de Staten's Lands van Utrecht
 werd „genoreert en geamplieert“, is de naam van
 Soest, „als vry ende exempt van bruggeld,“ als
 achtste naam er by geschreven.

Dat Oude Grachtje verloor echter, in den loop der
 tijden, langzamerhand al meer en meer zijne betee-
 kenis. Waarschijnlijk het eerst door de Pijnen-
 burger Grift, zooals zij reeds op oude kaarten genoemt
 wordt. Of dat een geheel nieuw vaarwater is, of het
 verbreedde Oude Grachtje zelf, durf ik niet beslis-
 sen; ook is mij niet bekend van wanneer die Pijnen-
 burger Grift dagteekent. Zij draagt dien naam van
 den Polder af, tot aan de Veenhuijzen toe. Daar gaat
 zij over in de Praamgracht, loopende langs bestdijk
 en de Koningslaan, door de weilanden naar de leem.
 Wanneer die Gracht gegraven is, weet ik even min.
 Deze is thans de eigenlijke waterlooping; en het Oude
 Grachtje bestaat nog maar van de Veenhuijzen
 af tot aan de leem, geheel over Soester grondgebied;
 terwijl de Pijnenburger Grift en de Praamgracht
 tot Baarn behooren. De beide laatste waterloopen

Zie mijn
 artikel
 de leem

r. d.
Woro
Nider
sel;

Fjds
eng.
1060
437,

Utr
1060

worden tegenwoordig samen meer malen de Raamgracht genoemd. Zij was wel eens onberaapbaar, maar is v. d. Aa, Aardr. herhaaldelijk verbreed en verdiept. In het midden Woordenb. van der 10de eeuw is zij, door het plaatsen van drie Nederl. Aankang, verlaten naby Soestdijk, veel verbeterd, en zelfs in sel; in rocc. het laatst der 19de eeuw nog op eene wijze, dat zij thans wel haast een kanaal mag heeten.

Een wel zou ze ook nu nog niet geschikt zijn voor het doel, dat, ten jare 1670, de door de Amersfoortsche Kei wel bekende Ererardus Keyster, wonende in de Keistraat te Utrecht, maar eigenaar ook van Nim, Tijdschr. v. Geach. merdore, bij Amersfoort, op het oog had. De Utrechtsehe eng. v. Utrecht. Burgemeester Hendrik Moreelse ontwierp, ten jare 1660: bl. 361, eng. 1664, een plan, en diende dat ook bij de Vroedschap in, 437, eng. om de stad Utrecht te vergrooten, ja, als te verdubbelen; hij legde daarbij een kaart over, door A. Specht geteekend, en door Hugo Ruys gegraveerd. Maar dat plan, waarvan echter niets gekomen is, ging den Heer Keyster niet ver genoeg. Hij gaf daar, om, ten jare 1670, een ander ontwerp uit, gegraveerd door Ant. Winter, en getiteld: „De nieuwe platte, „gronkaart van Utrecht op zijn schoonst en steekst. Volgens die kaart moest de uitbreiding, niet slechts naar de zijde van de Kruisvaart en de Bemuurde Weerd plaats hebben, maar de stad moest naar alle zijden worden uitgelegd, en met 30 bastions worden voorzien, zoodat ze den vorm kreeg van een groot ei; en dan zou, van nabij den Plompstoren, een kanaal uitgaan naar een haven voor zeeschepen, buiten dien nieuwen uitleg, om van daar voort te loopen, door Blauwkapel en Maartensdijk, naar den Dolder, en door Rijnen, burgergrift, Raamgracht, en de Eem, uit te komen in de Luiderzee. Dat dit plan velerlei tegenspraak vond, en niet werd uitgeroerd, is niet onverklaarbaar; en zoo moest Soest het voorrecht misjen, de zeeschepen te zien zeilen langs zijnen noord-westelijken grens.

Utr. Volks Alm. Toch is het er nog eens bijna toe gekomen. In den 1660: bl. 136, eng. jare 1720 werd in Utrecht een „Commercie-Compagnie

Groo
bock

opgericht, die haar zetel had in het grootgeboort op
het St. Lucas- bolwerk, dat later gewoonlijk het
Suikerhuis werd genoemd. Deze Maatschappij van
Scheepvaart en Handel wilde van Utrecht eene
koopstad maken, en daartoe een kanaal doen graven,
van de noordzijde der stad naar de Eem, en verder
naar de Zuiderzee. Die Compagnie van Commerce en
Assurantie diende, bij de Staten der Provincie en de
Vroedschap der Stad, verzoeckschriften in om de goed-
keuring van hare verschillende plannen, en deze
Groot Utr. Plac. stelden, in een Besluit van 9 September 1720, de
boek. I. 575, enz. voor waarden vast, waarop zij dat „Octroy“ verleen-
den. Wat in art. 1ste van die „Conditien“ betrekking
heeft op ons onderwerp, luidt: „Ende vermits
„Haar Ed. Mog. de Staten der Provincie van Utrecht,
„gedent de borenstaande poincten bij Haar in de,
„liberatie zijn genomen, naerkeurig hebben doen
„examineren, of het project van Anno 1669, tot ver-
„diepinge van de Vaart van Utrecht tot aan de
„Eem, en van d'Eem tot in de Zuiderzee, soude
„konnen worden geëxecuteert, en beronden is, dat het
„selve niet alleen heel dienlyk is, maar ook dat het
„zoude strekken tot merke lyke avantage van dese
„Compagnie; en dat deselve Vaart in een tyd van twaalf
„maanden soude konnen worden geperfectioneert;
„soo is het, dat Haar Ed. Mog. onderd'erselver mede-
„directie aan dese Compagnie hebben toegestaan,
„ende de Compagnie heeft aangenomen, het ver-
„diepen en navigabel maken van dese Vaart, onder
„volgende conditien.

„De Compagnie sal de Vaart, van Utrecht na d'
„Eem loopende, lang zynde liblik roeden, ten spoe-
„digste navigabel maken en onderhouden, mits ma-
„kende 15 voet water diep, 200 roeten breed in den
„bodem, en boren na proportie.

„Voorts sal de Compagnie de Eem tot in de Zuy-
„derzee mede 15 voet water diep maaken, om alsoo
„met de Leeschepen tot voor de Stad Utrecht te
„kunnen opkomen.

„De Landeryen, waarvoor dese Vaart, volgens het

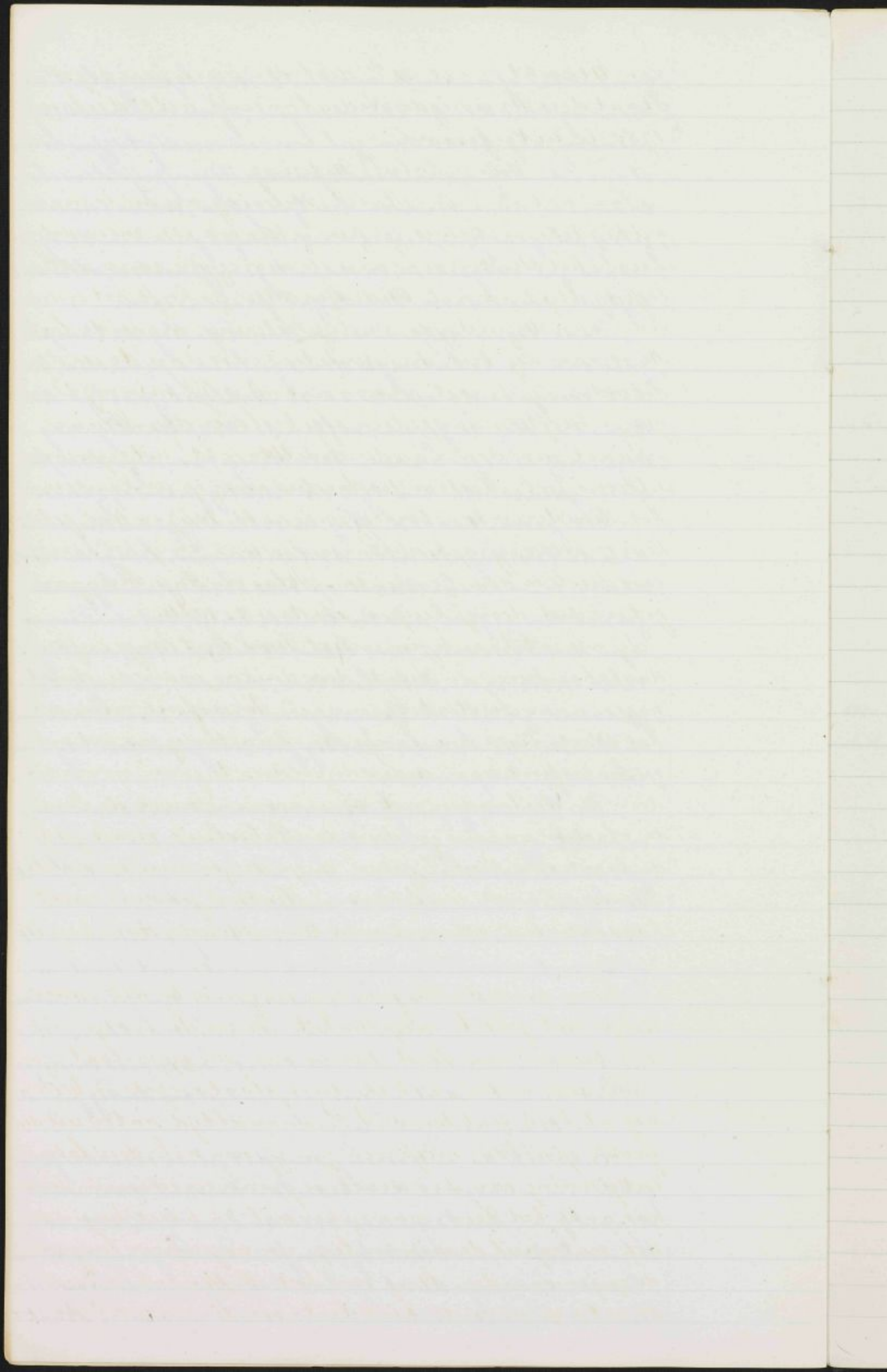
„gemaakte, of nader te maken bestek, lopen zal, t'sa-
 „men uytmakende 232 mergen, of soo veel meer, of
 „minder, als beronden zal worden noodig te zyn, millen
 „Haar Ed. Mog. naar den tegenwoordigen prijs derselve
 „taxeeren, naar verhoor der Geregten, waaronder de
 „zelve gelegen zyn, deswelke de Compagnie aan de eyge
 „naars zal vergoeden, en daar tegens genieten, alles wat
 „uyt de voor schreue Vaart zal proevenieren.

„Daar tegen dispenseeren Haar Ed. Mog. de Compagnie
 „van de betalinge der 5 guldens per actie, in
 „het voorgaande eerste en 12 Articul, jaarlyx aan
 „Haar Ed. Mog. te geven, millende Haar Ed. Mog. nog
 „deze, nog eenige andere belasting van deze Compagnie
 „gedurende den tyd van dertig jaaren eyschen.

„Ook geven Haar Ed. Mog. in rollen eygendom over
 „aan de Compagnie alle de landeryen, langs de voor
 „schreue te makene Vaart op 1600 roeden na leggende,
 „zoo wel ter rechter als ter linker hand, tot de Somme
 „nen der Provincie van Utrecht behoorende, om dezelve
 „verte cultiveren, te beplanten, reenen, en uyt te
 „graven, zoo als de Compagnie zal te raden worden:
 „zullende die lander dertig jaaren genieten vrijheyt
 „van alle Impositien.

„De Vaart geperfectioneert ende vaarbaar ge-
 „maakt zynde, zal de Compagnie genieten dertig
 „jaaren de reventuen van den Tol, op gedagte Vaart
 „te leggen, als mede het profyt van de Visserye in
 „dito Vaart, voorts haren. sluys- en bruggegelt, veergelt,
 „ofte wat voor belastingen andersints met toestem-
 „minge van Haar Ed. Mog. daarop mogten geleyd worden,
 „zullende de Compagnie mede de magt hebben, de
 „nodige bediendens, als mede beurt- schippers op deze
 „Vaart aan te stellen, voor gelyken tyd van dertig jaaren.
 „De Compagnie zal, enz.

Maar ook de uitvoering van dit plan is in de pen
 gebleven, alhoewel het bedoelde kanaal door een
 stippellijn, doorlopende over de Eem heen tot aan
 Ruenschoten, met het byschrift: „De Begreepene Nieuwe
 „Vaart“, is aangeduid op het kaartje van de Provincie
 Utrecht, in het eerste deel van de Tegenwoordige Staat

van Utrecht, (het 11de deel der Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden), welk deel in 1750 is uitgegeven.

De (Male?) Wetering

Van wat ik „De (Male?) Wetering” noem, is maar weinig bekend; toch is ze zeer zeker ook vanouden datum. Zooals het Soesterveen, aan de noordzijde, eene waterlooping bezit in het Oude Grachtje, zoo heeft het er ook eene, aan de zuidzijde, in deze Wetering; maar de laatste is van nog veel minder betekenis dan de eerstge-
noemde. Zij draagt geenen naam, gelijk men mij thans gezegd heeft, maar is toch afgebeeld op de „Nieuwe Kaart van den Lande van Utrecht”, uitgegeven door J. Corens en C. Mortier, te Amsterdam; op de kaart van het Ministerie van Oorlog, reukend in 1747 en 1748, geteekend op het Topographisch Bureau in 1755; en op het kaartje van Soest, in den Gemeente-Atlas van Hugo Suringar, geteekend door J. Kuiper, omstreeks 1866.

Zij neemt haar begin in het Veer, loopt langs Enghen, daal heen over de Bunt, door duikers, onder de Straat, wegen naar Soesterberg en naar Amerfoort, verder naar het Kort-Eind, om langs den Lwaartweg, en, wat meer op Amerfoort aan, onder degen door te gaan, en verder door de weilanden, met twee armen, naar de Eern te vloeien, waarin ze door de Malesluis, zooals ze op de kaart van Nicol. Visscher, en op de zoo eerst vermelde Nieuwe Kaart van Corens en Mortier, genoemd wordt, haar water lost, wanneer naar binnen de waterstand hoog is.

Twee mededeelingen nog schijnen bij dit onderwerp niet geheel misplaatst. De eerste is deze: in den bodem van Soest, thans aan de oppervlakte zoo arm aan water, heb ik twee plaatsen gekend, beiden nog al heel wat boven A.P., waar altijd water uit den grond opwelde; misschien zijn zij nu wel, door latere ontginning van den vroesten grond, verdwenen. De ene was nabij het Veer, maar zeker wel 3 à 4 voet hooger dan het waterpeil daarin; en liep een vragengroef langs, van de zoogenaamde „Steeg van het Koffenhok” noord, waarts op naar de Wicksloot; wie dien weg volgde,

n. Be
shaj
bl. 0

Utr
16 A

Nieu
ran

vond dat bronnetje, niet ver van die sloot, aan zijne rechterhand, dus naar de zijde van het Veer.

De andere, en dit was wel een kommetje, bevond zich aan de rechterzijde van den weg van Soest naar Soesterberg, tusschen het Wittenmansveentje, en wat nu het Station is; doch misphien is ook dit, na de ontginning van dat Veentje, wel opge droogd.

Dan is er nog, wel onder Amersfoort, maar toch zeer nabij de grens van Soest, en naar de zijde van dat dorp, in de heide, aan den voet van een der Soesterbergen, ook een wel, waar de herders vaak hunne schapen lieten drinken.

v. Bemmelen, Be. ken. De naam van die plek is eigenlijk „De Pischeurel“, thans schrijft v. Amersf. zeggen velen liever „De Waterheurel“. A. J. van der Aarschijft bl. 335.

er van, in het Aankhangsel van zijn Aardrykkundig Proor., den boek van Nederland, op bladz. 1101: „De Pischeurel, thans „Waterheurel genaamd... is 3 ell. hoog.“ De heurel is ook, ten veel hooger dan 3 ellen, ook al heeft hij Nederl. Ellen bedoeld; maar de plaats waar de wel is, zal 3 Meter zijn boren A. P. (Amsterdamsch Peil).

Utr. Courant van 16 April 1882 De andere mededeeling is van veel meer beteekenis. Op 15 April 1882 werd in de heide van Soest, naar de zijde van Soesterberg, de eerste steen gelegd voor het Pompstation der Utrechtsche Waterleiding, welke sinds dien tijd de stad Utrecht van drinkwater voorziet, en thans daaren boren Soest, Baarn, Amersfoort, Leyst, en De Bilt. In eene vergadering der Vereeniging voor Waterleidingsbelangen, op 24 en 27 Sept. 1905. September 1905, herinnerde de Heer P. E. Rijk er aan, dat de Utrechtsche Waterleiding oorspronkelijk tot prise d'eau had de heide te Soesterberg, aan den voet van den Stomper, met een open bassin, opene kanalen, en filtratie. Boringen beriezen later, dat ook uit de diepere lagen goed water te verkrijgen was. Toen brak men met de oude methode, voorziening door oppervlakte-water, en werd de prise d'eau veranderd in eene, bestaande uit pijpen en bronnen. In de laatste jaren is in den omtrek van de prise d'eau, behalve eenige schommelingen, de grondwaterstand vrijwel gelijk gebleven, terwijl de hoeveelheid water, die aan den bodem onttrokken wordt, voortdurend toeneemt. Zoo levert thans, dat eeuwen oude dorre heideveld, in rijken overvloed, eene der eerste levensbehoefte voor mensch en dier.

